

Din, Dünyevîleşme ve Zühd,
Ahmet Yıldırım,
Araştırma Yayınları,
Ankara 2005, 270 sayfa

İnanlara birtakım amelleri teklif eden ve özellikle bu bağlamda sosyal bir yönü de olan İslâm dini, Yüce Allah tarafından insanlığın dünya ve âhiret mutluluğunu elde etmesi için gönderilmiştir. Dolayısıyla Müslüman birey için sadece âhiret değil, dinin zihniyet alanı içerisine giren dünya da önem arz etmekte ve dünyaya karşı bir bakış ve tavır geliştirmek gerekmektedir. Bu konuda arzu edilen sağlıklı neticelere ulaşabilmek için konuyla ilgili bilimsel çalışmaların yapılmasına büyük ihtiyaç vardır. Bu bağlamda Dr. Ahmet Yıldırım tarafından hazırlanan *Din, Dünyevîleşme ve Zühd* adlı çalışma ayrı bir öneme sahiptir. Eser konunun önemini vurguladığı önsöz, giriş, iki bölüm ve sonuçtan müteşekkildir.

Yazar, Giriş bölümünde (s. 11-62) “Kavramsal Çerçeve” başlığı altında, din ve dinin zihniyet alanı, dünyevîleşme ve zühd kavramları üzerinde durmuştur. Burada zühd kavramı önemine binaen diğer terimlerden daha detaylı şekilde incelenmiştir. Yazar bu kısımda, din ve dünyevîleşme arasındaki ilişkiyi irdeleyerek insanlığın maruz kaldığı dünyevîleşme olgusuna şu vurguları yapmaktadır: “Din, insanla beraber var olmuş, yine insanla beraber var olacak olan işlevsel bir kurumdur. Ancak dinin bu işlevselliğiyle birlikte yaşadığımız gezegende dini ortadan kaldırmayı, otorite ve etkisini azaltmayı hedefleyen, onu kılıksız ve kalıpsız bir hâle getirmeye çalışan bir süreç vardır ki buna dünyevîleşme denilmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski bir ahlâkî sorun olan dünyevîleşme denilen bu olgu, bütünüyle bir dünya görüşü ve değerler dizisi değişimidir. Diğer semavî dinlerde de var olan dünyevîleşme sorununa İslâm’ın sunacağı modelin ayrı bir önemi olsa gerektir. İslâm’ın, tabiatı gereği, Hıristiyanlığın geçirdiği tarihî süreci yaşamadığı için dünyevîleşmeye geçit vermeyeceği düşünülse de, dünyevîleşme sorununu gören Müslüman bireyin kendi dininin birçok alanda neleri gerektirdiği konusunda çeşitli sorularla karşı karşıyadır.” Dolayısıyla, yazara göre cevaplandırılması

gereken soru; dünyevî düşüncenin elde ettiği bütün başarılarla rağmen Müslümanların kendi değerlerini kullanarak insanlığa hangi modeli sunacağıdır.

Yıldırım, bu önemli soruya cevap bulmaya çalışmakta; dünyevîleşme tehlikesine ve fitnesine karşı doğru bir zühd anlayışı ortaya koymanın, kültürümüzden neşet eden bir tedbir, çare, ve alternatif olarak gözüktüğünü belirtmektedir: Ayrıca yazar, İslâm’ın dışındaki diğer semavî dinlerin de zühd ve dünyaya bakışını incelemiş ve bu çerçevede Yahudilerin karakteristik yapısının dünyaya bel bağlayan, dünya hakimiyeti için her şeyi mubah gören bir anlayışla tezahür ettiğini, buna karşı Hıristiyanlığın bakışının ise, menfi ve dünyaya sırt çeviren bir homojen tutum gibi gözükse de, biri dünyaya düşman ve ilgisiz, diğeri, kabullenici ve uzlaşıcı tutum olmak üzere tarihî süreçte iki farklı ve karşıt tutum sergiledikleri gözükmektedir. Ancak bu iki tutum zaman zaman zaman etkisi ve ağırlığı değişse de tarih boyunca çekişme hâlinde olmuştur.

Birinci bölümde (s. 63-100) “Kur’ân’da Zühd ve Dünyaya Bakış” başlığı altında “Kur’ân’da Zühd ve Anlam Alanı”, “Kur’ân’da Dünya Hayatı ve Özellikleri”, “Kur’ân’da Dünya-Âhiret Dengesi”, “Dünya-Âhiret Ayrımının Değerlendirilmesi ve Dünyayı Terk” ve “Kur’ân ve Dünyevîleşme” konuları ele alınmıştır. Yazara göre, konuya İslâmî yönden bakıldığında zühdün ortaya çıkışını hazırlayan sebeplerin başında Kur’ân âyetleri gelmektedir. Zira pek çok âyette dünya lezzetlerine karşı insanlar muhtelif kereler uyarılmış, âhire hayatına hazırlanmaları konusunda teşvik edilmiştir. Terim olarak zühd Kur’an’da yer almamakla birlikte âhiret hayatını dünyaya tercih etmek, insanlığın ihtiraslarını dizginlemesini telkin etmek, mal, mevki, lüks, israf gibi tutku ve eğilimlerden kurtulmak anlamında muhtelif âyetlerde çokça zikredilmektedir (s. 86-100).

İkinci bölümde (s. 101-239) “Hz. Peygamber’in (s.a) Zühd Hayatı ve Dünyaya Bakışı” başlığı altında “Hz. Peygamber (s.a.v) ve Zühd”, “Sahabe’de Zühd”, “Hadislerde Zühd ve Dünyaya Bakış”, “Zühd Hadislerinin Oluşturduğu Zihniyet ve Bu Zihniyetin Analizi”, “Zühd Edebiyatı ve Tasavvufta Zühd” gibi konulara yer verilmiştir. Allah’ın emirlerini insanlara iletmekle görevli olan peygamberler dünya ile olan ilişkilerini zühd ölçüsü dâhilinde sürdürmüşler, bu tarz hayatın ideal temsilcileri olmuşlardır. Onlardan biri ve sonuncusu olan Hz. Peygamber, her hususta olduğu gibi zühd ve dünyaya bakış konusunda da bize en güzel örnekleri sunmuş, verdiği doğru ve sağlıklı zühd eğitimiyle, maddeye kul olmayan örnek bir nesil yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bu yönüyle Hz. Peygamber’in hayatı Müslümanlar için büyük önem arz etmektedir. Zira onun hayatı zühdle iç içe geçen bir hayattır. Çünkü o, hayatın her safhasında bulunmuş, ticaretle iştiğal etmiş, mal-mülk sahibi olmuştur. Yine o, hayatının hiçbir safhasında madde düşkünü olmamış, parayı, altını, gümüşü amaç ve hedef olarak görmemiştir. Ayrıca o, hayatın içinde bulunarak herkes gibi yemiş, içmiş, uyumuş, dinlenmiş ve yürümüş,

evlenip çoluk çocuk sahibi olmuş, ordular sevk etmiş, savaşlar yapmış, elçiler göndermiş, elçiler kabul etmiş, dünyanın imar ve tanziminin içinde bulunmuş, hülâsa deve çobanlığından peygamberliğe varıncaya kadar beşerî hayatın her safhasını yaşamıştır. Dolayısıyla onun özel ve sosyal yönü bulunan zühdi yaşayışı, İslâm'ı yaşamaktan ibaretti. O bu bağlamda ashâbından bazılarını, dünya ve nimetlerine tamamen yüz çevirmek suretiyle bu yola meyledenleri ve aşırılığa kaçanları menetmiş, kendisinin beşerî yönünü hatırlatmış ve uyarmış, kendi yaşam tarzının her yönüyle insanî bir hayat tarzı olduğunu göstermiştir. O daima mütevazı, sade ve basit bir hayat sürmüştür. Bu sade hayatı sırf kendisi yaşamamış, aile ve yakınlarına da öğretmiş, ondan sonra gelen bazı halifeleri ve ashâbı onun yolunu takip etmiştir. Müslümanlar da, dünya ve âhîret mutluluğunu Kur'ân'a tâbi olmak, Hz. Peygamber'e bağlanmak, onu örnek almak, izinden ve yolundan gitmekle elde etmiştir. Ona göre insan, hayatın içinde olmak, çalışmak, helâlinden kazanmak, başkalarına yük olmamak zorundadır. Hatta dinî amaçla bile olsa hayatla irtibatı kesmek, dünyadan el-etek çekmek doğru değildir. Bu noktada o, dünya hayatı ile âhîret hayatının tamamen birbirinden ayrı, birbirine zıt iki âlem olduğu kanaatinde değildir. Ayrıca yine o, birinden birini tercih edip diğerini dışlamak gerektiğine taraftar değildir. O, dünyayı âhîret için rızık elde edilecek bir tarla olarak vasıflandırmaktadır. Şu halde, Hz. Peygamber'in hayatından anlaşılan zühd, mal-mülk edinmemek değil, harama karışmamak ve servetin kulu kölesi olmamak, çoluk çocuğunu da başkalarına muhtaç etmemektir (s.101-141).

Yine yazar eserinde, İslâmî hayatın oluşmasında büyük bir etkiye sahip olan hadislerin, geleceğimizde dindarlık üzerinde; biri doğrudan diğeri dolaylı olmak üzere iki tür etkiye sahip olduğunu zikretmektedir. Ona göre, dinî pratiklerle ilgili hadisler, müçtehitlerin yorumlarından sonra Müslümanların hayatlarında yerini alırken, zühdi, ahlâkî hadisler ve zihniyet oluşturuca rivayetler doğrudan bir etkiye sahip olmuştur. Bu tür rivayetler, asırlar boyunca Müslümanların inanışlarında etkili olmuş ve sonuçta ortaya "Müslüman bilinç" diyebileceğimiz bir anlayış, "dünya görüşü" çıkmıştır. Bu bilinci önemli ölçüde tasavvuf ehli yönlendirmiştir. Özellikle "Zühd Hadisleri"ni İslâmî yorumlarının temeline koyan bazı tasavvuf ehli, İslâm iktisadî hayatının oluşmasında etkili olmuştur. Kendilerini İslâm'ın özünü anlamak ve yaşamakla tanımlayan sûfiler, inşa ettikleri dünyalarının temellerini bu tür hadislerle oluşturmuşlardır (s. 143-175). Bu tür hadisler genel hadis kitapları içinde çeşitli isimler altında ayrı bir bölüm olarak yer alırken, *Kitabu'z-Zühd* adıyla yapılan müstakil çalışmalarla da zengin bir edebiyata dönüşmüştür. Bu bağlamda yazar, kitapta zühd edebiyatı içerisinde yer alan seksen yedi adet eserin tanıtımını yapmıştır (s. 175-214).

"Tasavvufta Zühd" başlığı altında ise yazar, zühd hadislerini İslâmî yorum ve anlayışlarının temeline koyduğu anlaşılan tasavvuf ehlinin zühde bakışları

üzerinde durmuş ve onların zühd anlayışlarında esasen birbirine zıt iki görüşün olduğunu zikretmiştir. Bunlardan birincisi, dünyayı bir bakıma eşya ve madde tarafıyla reddedenler, ikincisi sadece dünyaya ilgi (kibir, gurur, azamet ve gösteriş) tarafını reddedenler olarak tasnif edilebilir. Yazar, hemen her konuda olduğu gibi zühd konusunda da sapmalar ve dinî kayıtlardan uzak düşünce ve yorumların görülebildiğini tespit etmiştir. Bu sapmaların, tasavvuf ehli bazı kimselerin zühd konusuna bütüncül değil, parçacı, seçici ve atomcu bakış açısıyla bakmaları, yabancı din ve kültürlerin etkisi, insanın fitrî duygularının dikkate almaması gibi hususlardan kaynaklandığını iddia etmiştir (s. 215-239).

Sonuç (s. 241-248) olarak yazar, İslâm'ın, ne sadece zühd ne de sadece tasavvufi hareketten müteşekkil olduğunu, ancak İslâm'ın bir yönünü oluşturan zühd hayatının, zâhid ve sûfiler tarafından daha fazla benimsenip geliştirildiğini, bununla birlikte doğru bir zühd anlayışı için bütün insanlığın ve özel anlamda tasavvufun, Hz. Peygamber'in (s.a.v.), ashâbı ve tabiîn adı verilen ilk nesillerin, doğru ve sağlıklı zühd ve dünya anlayışına yeniden dönmeye muhtaç olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla yazar bu ifade ile eski dünya ile yeni dünyanın değerlerinin içselleştirme imkânının doğabileceğini, bu içselleştirmeyle eğitilmiş insan zihni ve ruhunun; sadece toplumun maddî refahına değil, lüzumsuz harcamaların ve büyük israfların da ortadan kalkmasına ve ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacağını ifade etmiştir.

Konuyu incelerken yazarın sadece klâsik kaynaklarla yetinmediği, çağdaş yazar ve eserlerden de yararlandığı, konuyla ilgili olarak araştırmacılara önemli ve zengin bir literatür sunduğu görülmektedir. Yoğun bir mesai ve gayretin ürünü olduğu anlaşılan eserin, konuyla ilgili bilgi ve rivayetlerin nasıl tahlil edilmesi gerektiği konusunda da bilinçli hareket ettiği ve sağlıklı bir bakış açısı sunduğu söylenebilir.

Yusuf AÇIKEL, Yard. Doç. Dr.
SDÜ İlahiyat Fakültesi-İSPARTA